

13. Кузьминчук, Н. В., // Конкурентний статус підприємства: теоретичний аспект // Н. В. Кузьминчук, О. Ю. Терованесова // Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 листопада 2014р. // Нац. гірничий ун-т. У 2-х частинах. – Дніпропетровськ: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Ч. 1. – 188 с.
14. Мескон, М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф.Хедоури / Пер. с англ. Л. И. Евенко. – М.: Дело, 2004. –199 с.
15. Павлова, В. А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення / В. А. Павлова; ДУЕП. – Д.: Вид-во ДУЕП, 2006. – 276 с.
16. Пономаренко, В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія / Пономаренко, В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2003. - 328 с.
17. Портер, М. Стратегія конкуренції: пер. с англ. А. Олійник, Р. Спільський / М. Портер. – К.: Основа, 1997. – 392 с.
18. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / Под ред. проф., д.э.н. А.П. Градова и д.э.н. Б.И. Кузина. - СПб.: Специальная литература, 1996. – 510 с.
19. Тридід, О. М. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи / О.М. Тридід. - Автореф. на здоб. наук. ступ. д. е. н. – Донецьк: ДНУ, 2003. – 32 с.
20. Формирование конкурентной позиции предприятия в условиях кризиса: Монография / А. Н. Тищенко, Ю.Б. Иванов, Н. А. Кизим, Е. В. Ревенко, Т. М. Чечетова-Терашвили.- Х.: ИД «ИНЖЕК», 2007.- 376 с.
21. Холод, В. В. Чотирьохвекторна модель розвитку конкурентного статусу [Електронний ресурс] / В. В. Холод. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/68045.doc.htm – Назва з титул. екрана.
22. Шепіцен, А. О. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектора економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / А. О. Шепіцен. – К., 2004. – 24 с.
23. Шинкаренко, В. Г., Управление конкурентоспособностью предприятия / В. Г. Шинкаренко, А. С. Бондаренко - Харьков: Изд. ХНАДУ, 2003. – 188 с.
24. Экономическая стратегия фирмы / Под ред. проф. А. П. Градова. - СПб.: Спец. лит-ра, 1995. – 415 с.
25. Экономическая стратегия фирмы: Учебн. пособие / Под ред. А. П. Градова. – 3-е изд., испр. – СПб.: Спец-Лит, 2000. – 588 с.

*Рецензент д.е.н., професор УПА Прохорова В.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТТокмакова І.В.*

УДК 338.43 (477.54)

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО АГРОПРОМИСЛОВОГО КЛАСТЕРУ: СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

*Толстова А.В., к.е.н., доцент,
Косенко Н.С, магістр (УкрДАЗТ)*

В статті досліджено стан сільськогосподарського сектору економіки Харківського регіону, його підприємств, що дозволило визначити стратегічні напрямки подальшого їх розвитку. Обґрунтовано доцільність забезпечення конкурентоспроможності підприємств сільського господарства регіону, диверсифікацію їх виробництв здійснювати за рахунок створення інтегрованої структури, а саме агропромислового кластеру Харківського регіону, який забезпечує формування та розвиток інтеграційних зв'язків сільськогосподарських підприємств регіону та поєднує в собі такі розрізнені на сьогодні ланки АПК, як виробництво сільгоспсировини, первинної переробки, кінцевої переробки та реалізації продукції, інноваційно-інформаційного, транспортно-логістичного потенціалу галузі, що сприятиме ефективному розвитку як підприємств сільського господарства регіону, так і агропромислового комплексу України в цілому.

Ключові слова: стратегічне управління, сільськогосподарське підприємство, агропромисловий кластер, стратегічні напрями розвитку.

ФОРМИРОВАНИЕ ИНТЕГРИРОВАННОГО АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КЛАСТЕРА: СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА

*Толстова А.В., к.э.н., доцент,
Косенко Н.С., магистр (УкрГАЗТ)*

В статье исследовано состояние сельскохозяйственного сектора экономики Харьковского региона, его предприятий, что позволило определить стратегические направления дальнейшего их развития. Обоснована целесообразность обеспечения конкурентоспособности предприятий сельского хозяйства региона, диверсификации их производств осуществлять за счет создания интегрированной структуры, а именно агропромышленного кластера Харьковского региона, который обеспечивает формирование и развитие интеграционных связей сельскохозяйственных предприятий региона и сочетает в себе такие разрозненные сегодня звена АПК, как производство сельхозсырья, первичной переработки, конечной переработки и реализации продукции, инновационно-информационного, транспортно-логистического потенциала отрасли, что будет способствовать эффективному развитию как предприятий сельского хозяйства, так и агропромышленного комплекса Украины в целом.

Ключевые слова: стратегическое управление, сельскохозяйственное предприятие, агропромышленный кластер, стратегические направления развития

CLUSTER FORMATION INTEGRATED AGRO-INDUSTRIAL: STRATEGIC DIRECTION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES KHARKOV REGION

*Tolstova A.V., Candidate of Economic Sciences, associate professor,
Kosenko N.S., master (USA of RT)*

The paper investigates the state of the agricultural economy of Kharkiv region, its businesses, allowing to determine the strategic direction of their further development. Expediency ensure the competitiveness of the agricultural economy of the region, diversifying their production exercise by creating an integrated structure, namely agribusiness cluster Kharkiv region, which ensures the formation and development of integration ties farms of the region and combines such disparate currently links agriculture, as production of agricultural raw, primary processing, final processing and sales, innovation and information, transport and logistics industry potential to facilitate the efficient development of both agricultural enterprises and agriculture Ukraine as a whole.

Keywords: strategic management, agricultural enterprise, agriculture cluster, strategic directions of development.

Постановка проблеми. Особливості стратегічного управління в аграрній сфері пов'язані із закономірностями економічного, соціального і біологічного характеру. Втрата керованості народним господарством, що мала місце внаслідок радикальної перебудови механізму управління економікою і формування ринкових відносин, особливо негативно позначилася на агропромисловому комплексі як найбільш складній його системі. Значною мірою таке положення пов'язане з відсутністю або недостатнім обґрунтуванням стратегії розвитку, невідповідністю керуючою і керованою підсистем, що призводить до нерационального використання ресурсів, низьких виробничих показників. Слід зазначити, що визначальною проблемою для сучасної України є відсутність чітких стратегічних та тактичних пріоритетів розвитку як АПК, так і його підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванням стратегічних напрямів розвитку

підприємств сільського господарства, ефективності їх функціонування, вибором стратегії розвитку займаються такі вчені, як: Болдирьов С.Б. [1], Данькова Л.В. [2], Калинич Н.В. [3], Колпакова Н.С. [4], Лигіна Н.И. [5], Ліхван В.Ф., Онищенко К.Н. [6], Попвич Ю.О. [7] та ін.

Особливу увагу розвитку економіки України з позицій формування інтегрованих структур приділяє Дикань В.Л. [8]. Автор, забезпечення ефективного функціонування підприємств АПК розглядає з точки зору комплексного розвитку економіки, формування інтеграційних взаємозв'язків між всіма елементами національної економіки.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Однак, в наукових працях, присвячених питанню формування стратегічних напрямків розвитку підприємства не достатньо висвітлені питання ефективності та функціонування

підприємств сільського господарства з позиції кластерного підходу.

Метою статті є формування інтегрованого агропромислового кластеру Харківського регіону як ключового стратегічного напрямку розвитку підприємств сільського господарства.

Вклад основного матеріалу дослідження. Сучасний аграрно-промисловий комплекс (АПК) є важливим сектором економіки України. У ньому зосереджена майже третина основних виробничих фондів, працює четверта частина населення, зайнятого у народному господарстві, виробляється понад 20% валового суспільного продукту та третина національного доходу, формується 70% роздрібного товарообігу. У Харківській області частка сільського господарства від валової доданої вартості регіону складає 11,8%, а по Україні в цілому – 14,4%. Питома вага Харківщини у загальнодержавному обсязі виробництва валової продукції сільського господарства стабільно утримується на рівні 4,5-6,1% [7, 9]. Однак, стан сільськогосподарського сектору обумовлений поглибленням ряду проблем, серед яких виснаженість чорноземів та зменшення родючості земель, низький рівень інвестувань в розвиток галузі, високий рівень залежності від державних інвестицій, недосконалі нормативно-правова база, відсутність ефективних реформ, зростання обсягів імпорту продукції та незахищеність національних виробників, відсутність державної підтримки та стимулювання розвитку АПК України. Це підтверджується і коливанням індексу обсягу сільськогосподарського виробництва в області, який в 2010р., 2012 р. скорочуються на 11,4% та 8,1% відповідно, а в 2011р., 2013р. – зростають на 48,3%, 20% [10, 11].

Аграрний сектор економіки області складає близько 2000 сільськогосподарських підприємств різних форм власності, налічує 244,9 тис.

особистих господарств населення. Загальна площа сільськогосподарських угідь області більше 2,4 млн. га. Сільське господарство Харківської області спеціалізується на виробництві зерна, цукрового буряка, соняшника, м'яса, молока, овочів і фруктів. В області є великий селекційний центр "Українка" [12]. Сільгоспідприємства у 2013 році отримали майже вдвічі менше прибутку від основної діяльності, порівняно із минулим роком - 12,5 мільярда гривень у 2013 році проти 24,1 мільярда гривень у 2012 році (рис 1.). Знижується також і рівень рентабельності до 11,5%, в порівнянні з 2012р. – 20,2% [13].

Слід зазначити, що частка підприємств, які отримали у 2013 році прибуток, скоротилася до 66,9% із одночасним падінням обсягів прибутку у розрахунку на одне підприємство - до 3,1 млн гривень. Водночас сума збитку на одне підприємство зросла до 2,1 млн гривень. Рівень рентабельності рослинництва та тваринництва у сільськогосподарських підприємствах хоч і залишився на позитивному рівні, але у більшості рентабельність виробництва скоротилася майже за усіма видами продукції [13].

Такі тенденції розвитку призводять до скорочення кількості сільськогосподарських підприємств Харківської області, зниження експортного потенціалу галузі. Крім того, для сучасних сільськогосподарських підприємств характерні низка конкурентоспроможність продукції на зовнішніх ринках, їх невідповідність міжнародним стандартам якості, низька ефективність підприємств, морально та фізично застаріла технологічна база, висока ціна на пальне, посівний матеріал, висока собівартість виробництва, низька інноваційна активність підприємства [14].

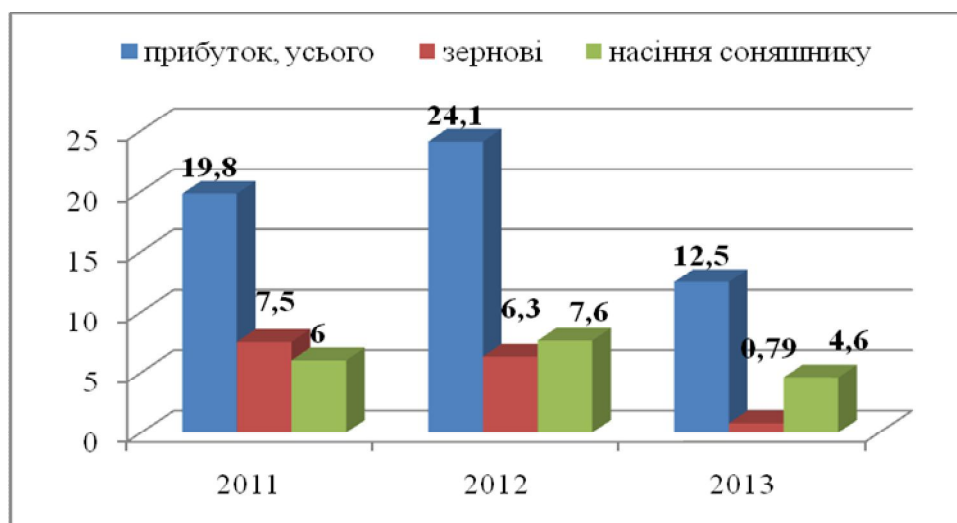

Рис. 1. Прибуток сільського господарства 2011-2013 роках, млрд грн.

В зазначених умовах стратегічними напрямками розвитку підприємств сільського господарства Харківського регіону пропонуємо визначити:

- забезпечення конкурентоспроможності продукції на міжнародному ринку;
- диверсифікацію виробництва за рахунок розширення номенклатури продукції, що вирощується;
- формування на базі підприємства інтегрованої агропромислової структури (кластеру), що дозволить на основі розвитку інтеграційних зв'язків, скоротити витрати товароруку, виключити дублювання функцій та отримати синергетичний ефект.

Розвиток аграрного сектору економіки слід виконувати на основі формування цілісної системи, яка поєднуватиме в собі різі за формою організації та розміром виробників сільськогосподарської продукції та функціонуватимуть на принципах стабільності. Для цього необхідно формувати вертикально-інтегровані структури [15].

Крім того, реалізацію визначених стратегічних напрямків розвитку сільськогосподарських підприємств Харківського регіону доцільно здійснювати на основі кластерного підходу, який сприятиме зростанню конкурентоспроможності підприємств за рахунок реалізації потенціалу ефективної взаємодії учасників кластера, пов'язаного з їх географічно близьким розташуванням, включаючи розширення доступу до інновацій, технологій, «ноу-хау», спеціалізованих послуг і висококваліфікованим кадрам, а також зниженням транзакційних витрат, що забезпечує формування передумов для реалізації спільних коопераційних проектів і продуктивної конкуренції.

Формування і розвиток агропромислового кластеру Харківського регіону є ефективним механізмом залучення прямих іноземних інвестицій та активізації зовнішньоекономічної інтеграції, що в свою чергу, дозволить підняти рівень національної технологічної бази, підвищити швидкість і якість економічного зростання за рахунок підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств, що входять до складу кластера, шляхом: придбання і впровадження критичних технологій, новітнього обладнання; отримання підприємствами кластера доступу до сучасних методів управління та спеціальних знань; отримання підприємствами кластера ефективних можливостей виходу на висококонкурентні міжнародні ринки.

Розвиток кластерів дозволяє також забезпечити оптимізацію положення вітчизняних підприємств у виробничих ланцюжках створення вартості, сприяючи підвищенню ступеня

переробки сировини, імпортозаміщення та зростання локалізації складальних виробництв, а також підвищення рівня нецінової конкурентоспроможності вітчизняної продукції сільського господарства.

Механізм формування агропромислового кластеру передбачає формування вертикальних зв'язків між підрозділами та координаційним центром і горизонтальних зв'язків між окремими учасниками інтеграційного процесу; систему планування діяльності інтегрованої структури; систему оцінки та контролю за результатами діяльності бізнес-одиниць; дію мотиваційного механізму функціонування [16].

Формування вертикальних зв'язків між учасниками інтегрованої структури проявляється у наявності замкнутого циклу виробництва: сировина послідовно переробляється в готовий продукт, який є результатом діяльності всіх елементів інтеграційного процесу. Горизонтальні зв'язки утворюються між суб'єктами господарювання учасниками інтеграційного об'єднання, які працюють на одній технологічній стадії виробництва [16].

Система планування діяльності включає визначення цілей і завдань інтегрованої структури на перспективу, вибір оптимальних шляхів їх досягнення з урахуванням ресурсного потенціалу агроформування. Зростання ролі планування в інтеграційному процесі пов'язане з обмеженістю ресурсів, зміною розмірів інтегрованої структури, комплексністю виробничих завдань. Значення системи планування полягає в наступному: передбачення майбутніх критичних ситуацій; розробка альтернативних варіантів розвитку інтегрованої системи; поліпшення координації дій в агроформуванні; раціоналізація розподілу ресурсів; покращення контролю в структурі та ін. [16].

Система оцінки та контролю за результатами діяльності інтегрованої структури включає в себе кілька рівнів: рівень самого агроформування та рівень учасників інтеграційного процесу. Контроль дає змогу керівництву переконатися у правильності управлінських рішень. Він проводиться у кілька етапів: 1) визначення об'єкта контролю; 2) розробка плану проведення та визначення відповідальних осіб; 3) одержання інформації про досягнуті результати і співставлення їх з відповідними нормативами; 4) узагальнення результатів контролю та коригування діяльності [16].

Першим етапом в формуванні інтеграційної структури – агропромислового кластеру Харківського регіону є активізація коопераційних зв'язків підприємств сільського господарства, які працюють по єдиному

технологічному ланцюгу. Модель інтеграційних зв'язків переставлена на рис.2.

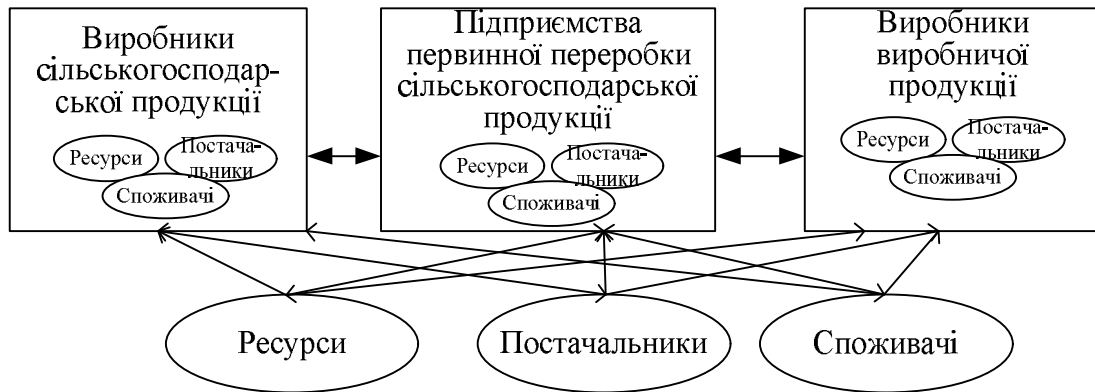

Рис.2. Інтеграційні зв'язки підприємств АПК

Слід зазначити, що формування інтеграційної структури на базі ТОВ «Новопокровка» дозволить забезпечити диверсифікацію виробництва, конкурентоспроможність підприємства. Так, наприклад, оптимізація транзакційних витрат підприємства може бути досягнута шляхом здійснення його кластеризації в поєднанні з

механізмами державного регулювання за рахунок ефективної взаємодії учасників та інноваційного характеру використовуваних технологій і методів регулювання. Причому прийняття рішень має йти «зверху-вниз».

Цільова модель агропромислового кластеру Харківського регіону на базі ТОВ «Новопокровка» представлено на рис.3

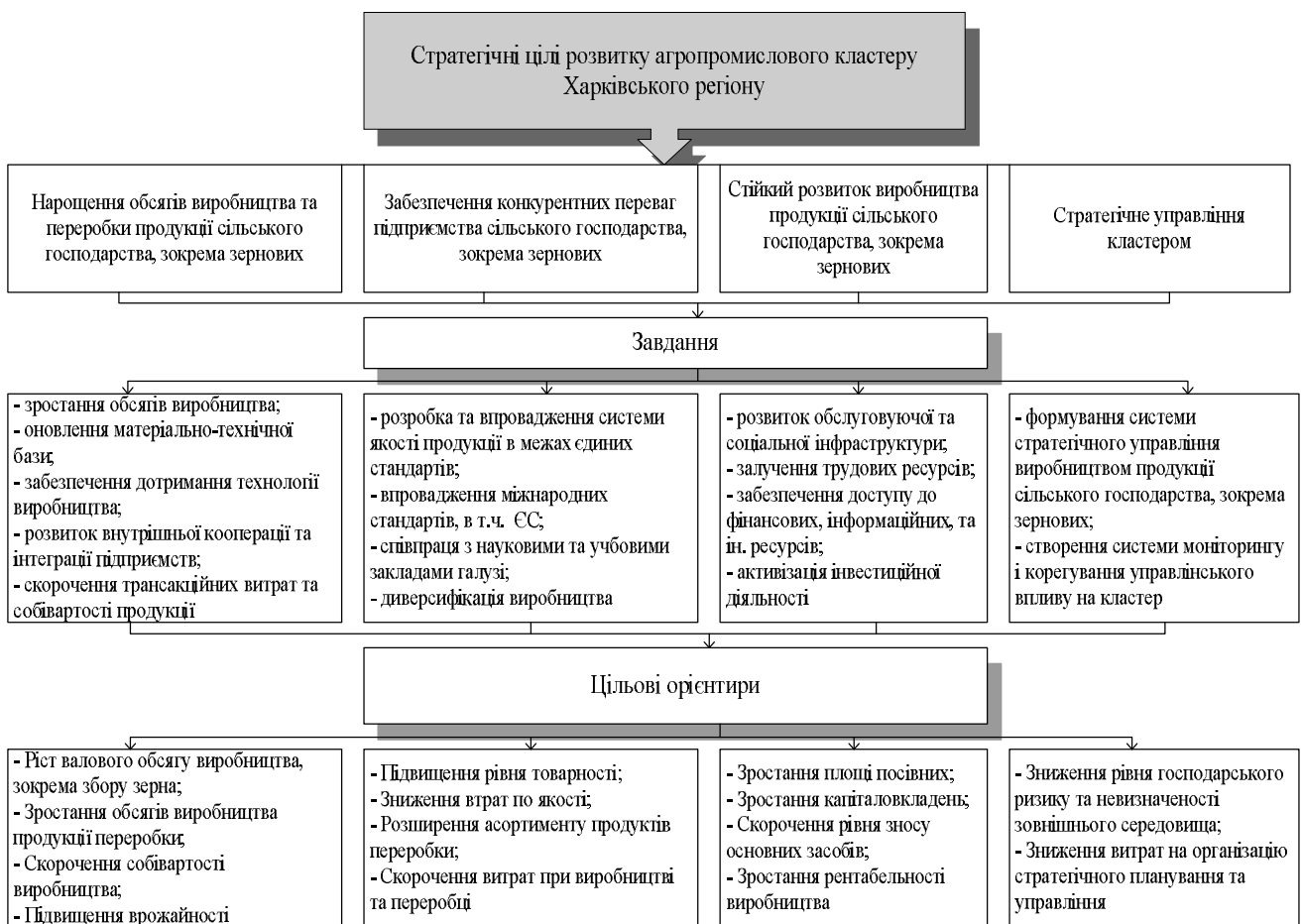

Рис.3. Цільова модель агропромислового кластеру Харківського регіону

Стратегічними цілями розвитку кластеру було визначено нарощення обсягів виробництва та переробки продукції сільського господарства, забезпечення конкурентних переваг підприємств АПК, стійкий їх розвиток.

До складу кластера слід віднести підприємства з виробництва та переробки

сільськогосподарського виробництва, зокрема зерна, суб'єкти інноваційно-інформаційної, транспортно-логістичної, торгово-фінансової, обслуговуючої інфраструктури. Схема роботи інтегрованого агропромислового кластеру представлено на рис. 4.

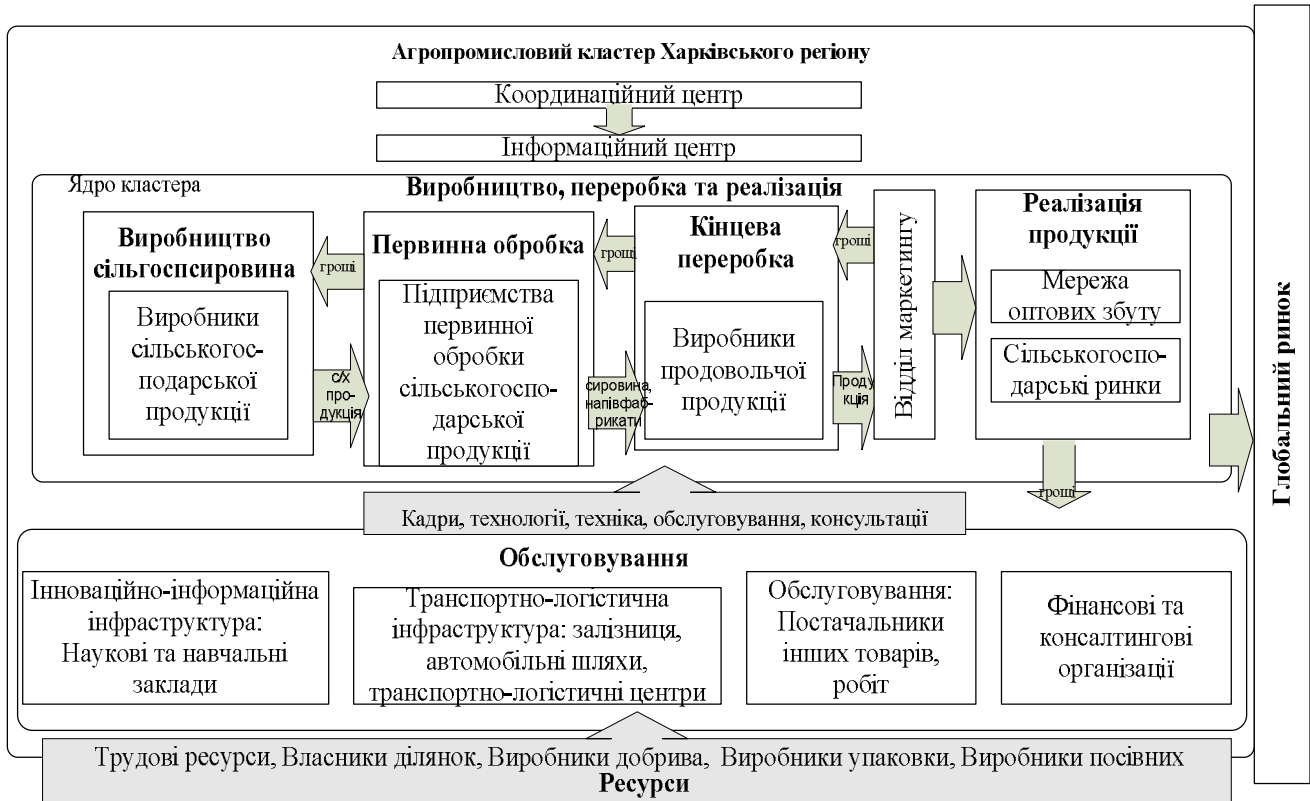

Рис. 4. Схема функціонування інтегрованого агропромислового кластеру Харківського регіону на базі ТОВ «Новопокровка»

Виробники отримують можливість, володіючи оперативної та якісною інформацією, охоплювати нові ринки збуту, реалізовувати продукцію в оптимальні терміни за найбільш вигідними цінами; досягти стійких контактів з внутрішніми або зовнішніми фінансово-кредитними установами та іншими контрагентами на основі сформованого іміджу кластера; підвищити фінансову стійкість; досягати належного рівня матеріально-технічного забезпечення виробництва.

Кластерний підхід сприятиме оптимізації витрат, які мають в основному транзакційну складову. Взаємодія підприємств сільського господарства в рамках кластера дозволить збільшити частку сільськогосподарського виробника в кінцевій ціні продукту з 35 до 60%, питому вагу вітчизняної продовольчої продукції на ринку до 70% за рахунок розвитку системи збуту продукції; підвищити доходи і фінансову стійкість організації; збільшити вартість продукції до 40%

при її реалізації не в сезон зі створенням власної транспортно-складської мережі.

Крім того, це обумовить зниження транзакційних витрат до 30%, розширюючи мережі інформаційно-консультаційних послуг та доступ до Internet-ресурсів; зростання виручки до 20% з уніфікацією стандартів визначення якості продукції та створенням незалежних організацій з визначення якості.

З точки зору конкретних підприємств, що входять до складу кластеру, організація взаємного співробітництва дозволить скоротити витрати підприємств, пов'язані з пошуком інформації про ринки збуту продукції, придбанням матеріально-технічних засобів виробництва, просуванням готової продукції до кінцевого споживача і т.п. За рахунок взаємодії в рамках кластера величина транзакційних витрат сільськогосподарських організацій скоротиться в середньому на 22-33%.

Висновок. Отже, стратегічним напрямом розвитку підприємств сільського господарства

Харківського регіону є активізації коопераційних зв'язків підприємств сільського господарства за рахунок формування агропромислового кластеру. Формування такої інтеграційної структури виконується на основі кластерного підходу, що дозволить забезпечити виробників сільськогосподарської продукції якісною інформацією, вихід на нові ринки, скоротити час доставки, скоротити собівартість продукції, що в свою чергу, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств АПК.

Розроблена схема функціонування інтегрального агропромислового кластеру Харківського регіону забезпечує формування та розвиток інтеграційних зв'язків та поєднує в собі такі розрізнені на сьогодні ланки АПК, як виробництво сільгоспсировини, первинної переробки, кінцевої переробки та реалізації продукції, інноваційно-інформаційного, транспортно-логістичного потенціалу галузі, що сприятиме ефективному розвитку як підприємств сільського господарства, так і Харківського регіону в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Болдырева С.Б. Выбор и формирование производственной стратегии развития сельскохозяйственного предприятия [Электронный ресурс] / С.Б.Болдырева, Т.Н. Аксенова. - Режим доступа: http://economicarggu.ru/2011_1/boldireva.pdf
2. Данькова Л.В. Стратегия устойчиво-эффективного развития сельскохозяйственных предприятий [Текст] / Л.В. Данькова // Вестник ОрелГАУ. – 2010. - С. 42-44
3. Калинич Н.В. Стратегия развития аграрного сектора экономики Украины: существует ли она? [Электронный ресурс] / Н.В. Калинич // Эффективная экономика. – 2013. - №10. – Режим доступа: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2371>
4. Колпакова Н.С. Стратегия развития сельскохозяйственных предприятий [Электронный ресурс] / Н.С. Колпакова. - Режим доступа: http://www.csau.crimea-ua.com/misc/files/conf-may-2012/12_kns_ras.pdf
5. Лыгина Н.И. Влияние конкурентных стратегий на развитие предприятий АПК [Электронный ресурс] / Н.И. Лыгина, А.А. Гончаров - Режим доступа: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/63313.doc.htm
6. Онищенко К.Н. Основные направления стратегии развития сельского хозяйства Украины [Электронный ресурс] // К.Н. Онищенко // Экономика и управление. – 2010. – Т.23 (62). - №3. – Режим доступа: http://sn-econmanag.crimea.edu/arhiv/2010/uch_23_3econ/index.html
7. Попович Ю.О. Роль і місце сільського господарства в розвитку Харківської області [Електронний ресурс] / Попович Ю.О., Кубрель А.С. - Режим доступа: www.rusnauka.com/6_NITSHB_2011/Economics/12_80812.doc.htm
8. Дикань В.Л. Государственное управление развитием экономики Украины в условиях «третьей волны» глобализации [Текст] // В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. - №43. – С. 11-20
9. Ліхван В.Ф. Особливості розвитку сільськогосподарських підприємств харківської області [Електронний ресурс] / В.Ф. Ліхван. - Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/>
10. Буга Н.Ю., Стан та проблеми аграрного сектора економіки України у сучасних умовах // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 1. – С.64-70
11. Головне управління статистики в Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/zvedeni-rokaznyku-1995-2012tt>
12. Харківський Регіон. Департамент з підвищення конкурентоспроможності Регіону Харківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.compet.kh.gov.ua/ukr/potential/kharkiv-region>
13. УАК: у 2013 році рентабельність зерна - найнижча в історії [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/news/2014/04/3/434461/>
14. Толстова А.В. Інтеграційний вектор економічного розвитку України: довгострокова перспектива [Текст] / Толстова А.В. // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. - №43. – С. 28-36
15. Толстова А.В. Антикризова модель економічного розвитку сучасної України та її інвестиційне забезпечення / А.В. Толстова // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2013. - №44. - С. 20-26
16. Левченко О.М., Економічний механізм розвитку інтегрованих структур в аграрному секторі економіки [Електронний ресурс] / О.М. Левченко // ЕКОНОМІКА АГРАРНОГО СЕКТОРА. – Режим доступа: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2013/v4/NV-2013-V4_16.pdf

*Рецензент д.е.н., професор УкрДАЗТ Компанієць В.В.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Полякова О.М.*